

Αν θυμάστε ποιο από τα κόκκινα αβγά σας βάρηκε πρώτο, ξεχωρίστε το και φυλάξτε το. Θα σας χρειαστεί, αν έχετε κάποιο κτήμα ή κήπο ή χωράφι ή έστω γλάστρα. Όποτε κι αν θελήσετε να ασχοληθείτε με σπορά ή φύτεμα, θάψτε το αβγό σας εκεί απ' όπου σκοπεύετε να ξεκινήσετε τη δουλειά. Θα έχετε αποτελέσματα εγγυημένα, όπως μπορούν να σας βεβαιώσουν οι κάτοικοι της Δυτικής Μακεδονίας, που ξέρουν από αυτά.

Γιατί τ' αβγά είναι κόκκινα; Επειδή έγινε θαύμα, λένε στην Καστοριά: «Όταν ο Χριστός αναστήθηκε, το είπαν σε μια γυναίκα, αλλά εκείνη απάντησε ότι θα το πιστέψει μόνο αν τα αβγά που κουβαλούσε γίνονταν κόκκινα. Και έγιναν».

Οι ερευνητές βέβαια έχουν άλλη γνώμη: Τα κόκκινα αβγά σχετίζονται με το αρχαίο έθιμο των «καλενδών», που είχαν να κάνουν με θυσίες αρχικά στην Ήρα κι έπειτα και στον Ιανό των Ρωμαίων και γίνονταν κάθε πρωτομηνιά. Το βάψιμό τους ξεκίνησε μάλλον από την Αίγυπτο, όπου τα πρωτοσυναντάμε γύρω στον δέκατο αιώνα, αν και κόκκινα αβγά ξέρουμε ότι υπήρχαν και στην Κίνα από τον πέμπτο αιώνα. Από τον 17ο αιώνα, κόκκινα αβγά βρίσκονται σε χριστιανούς και μουσουλμάνους στη Μεσοποταμία αρχικά κι έπειτα στη Συρία, την Περσία και τα Βαλκάνια. Γενικά, πιστεύεται ότι διαδόθηκαν σ' Ευρώπη και Ασία και συνδέθηκαν με λατρευτικούς σκοπούς, χωριστούς σε κάθε τόπο κι άσχετους μεταξύ τους.

Φυσικά, αν θέλετε να κάνετε σωστό ελληνικό Πάσχα κι επί τη ευκαιρία να βάλετε ένα χεράκι να ξορκιστούν τα κάθε είδους δαιμόνια και να πάνε καλά οι δουλειές σας, τα κόκκινα αβγά δεν φτάνουν. Το γνωρίζετε άλλωστε ότι χρειάζεστε γιορτινές λαμπάδες για την Ανάσταση κι ένα αρνί για τον οβελία. Είτε νωρίς γίνει η επίσκεψη στην εκκλησία για την ανάσταση είτε την τελευταία στιγμή, το έθιμο επιβάλλει ο «πάτερ φαμίλιας» να πάρει μαζί του ένα καλάθι με τόσα κόκκινα αβγά, όσα και τα μέλη της οικογένειας. Και πρέπει να το κρατά με τέτοιο τρόπο, ώστε τα' αβγά ν' ακούσουν τον «καλό λόγο», δηλαδή το «Χριστός Ανέστη». Προηγουμένως, με το «δεύτε λάβετε φως», πρώτη πρέπει ν' ανάψει τη λαμπάδα της μια νιόπαντρη, ενώ οι ανύπαντρες Αθηναίες την άναβαν άλλοτε μόνον από άντρα, ώστε σύντομα να βρουν γαμπρό και να παντρευτούν. Αλλού, πρώτος για κάθε οικογένεια την άναβε ο αρχηγός της που μετά μοίραζε το φως στα υπόλοιπα μέλη.

Φυσικά, οι δαίμονες δε βλέπουν με καλό μάτι την Ανάσταση του Κυρίου και θέλουν, έστω και την τελευταία στιγμή, να την εμποδίσουν. Δεν μπορούν, όμως. Επειδή, με το «Χριστός Ανέστη», γίνεται τέτοιος σαματάς και πέφτουν τόσοι πυροβολισμοί, βεγγαλικά, κροτίδες και πυροτεχνήματα, ώστε οι δαίμονες το βάζουν στα πόδια από τον φόβο τους. Στην

Κέρκυρα και στη Ζάκυνθο, πρόσθετος σαματάς εξασφαλίζεται με το σπάσιμο κανατιών που εκτοξεύονται από τα μπαλκόνια. Ταυτόχρονα, οι γυναίκες μπορούν να δαγκώσουν κάτι μεταλλικό (κλειδί, στη Ζάκυνθο) και να μουρμουρίσουν «σιδερένιο το κεφάλι μου», οπότε γλιτώνουν από ένα σωρό κακοτοπιές τον υπόλοιπο χρόνο.

Προσοχή, όμως, μ' όλα τούτα να μη σας σβήσει η λαμπάδα. Το άγιο φως της είναι απαραίτητο πρώτ' απ' όλα για να κάνετε με τον καπνό του ένα σταυρό στ' ανώφλι του σπιτιού σας. Αδύνατον μετά να περάσει κακό από την πόρτα σας. Κι αν πιθανολογείτε ότι το κακό μπορεί να μπει κι απ' τα παράθυρα ή κάποια πίσω πόρτα, φτιάξτε σταυρούς παντού όπου υπάρχουν κουφώματα.

Η αμέσως επόμενη κίνηση είναι να πλησιάσετε το καντήλι. Κάντε τον σταυρό σας, σβήστε το και ξαναάψτε το με το καινούριο φως. Οι κτηνοτρόφοι πάντως στέλνουν κάποια κορίτσια να φοβίσουν με το φως της λαμπάδας τα ζωντανά τους λέγοντας απαραίτητως και «ζουρ ζουρ». Μ' αυτό, έχουν εξασφαλίσει ότι οι μύγες δεν πρόκειται να τα πειράξουν το καλοκαίρι. Κι αν υπάρχει ζωντανό που δε γεννά, με την αναμμένη λαμπάδα στο χέρι, το σταυρώνουν λέγοντας το «Χριστός Ανέστη». Το ζωντανό σίγουρα θα γκαστρωθεί. Σε γεωργικές περιοχές πάντως, ο επίτροπος της εκκλησίας ανεβαίνει στο καμπαναριό ή στο πιο ψηλό σημείο και με τη λαμπάδα του φωτίζει ένα γύρο. Όποιο χωράφι φωτίστηκε, δεν πρόκειται να χτυπηθεί από χαλάζι.

Μετά από όλα αυτά, έρχεται η ώρα του εορταστικού δείπνου. Αρχίζει με το τσούγκρισμα των αβγών του «καλού λόγου», αυτών δηλαδή που μεταφέρθηκαν στην εκκλησία. Και το τσούγκρισμα γίνεται «μόνο μύτη με μύτη», όπως επιβάλλει το έθιμο που κρατά από τον 13ο αιώνα και πρωτοφάνηκε στο Βυζάντιο. Στη συνέχεια, η νοικοκυρά παίρνει από το εικονοστάσι το περσινό κόκκινο αβγό και βάζει ένα καινούριο. Το παλιό, το σπάει κι όλοι πρέπει να δοκιμάσουν απ' αυτό. Τα τσόφλια δεν πετάγονται, επειδή έχουν μαγική δύναμη: Συνήθως τα βάζουν από λίγα στις ρίζες των δέντρων κι εξασφαλίζουν έτσι καλή παραγωγή. Τώρα πια, όλοι μπορούν να φάνε. Μαγειρίτσα συνήθως. Σαλάτα με σαρδέλες αλλού. Ψητό της κατσαρόλας σε κάποια μέρη. Τυρόπιτα και γαλατόπιτα στην Ήπειρο. Όπως και να 'χει, όμως, το τραπέζι απαγορεύεται να ξεστρωθεί για τρεις μέρες. Την τρίτη, πρέπει να τιναχτεί στο χωράφι, στ' αμπέλια συνήθως, για να καρπίσουν.

Το αρνί, βέβαια, ή το κατσίκι, το σφάζετε (ή τουλάχιστον, το αγοράζετε) από Μεγάλη Παρασκευή και τ' αφήνετε να «κοιμηθεί» σφαγμένο στο σπίτι σας δυο βραδιές. Είναι απαραίτητη προϋπόθεση, αν θέλετε να διαβάσετε τα μελλούμενα στην ωμοπλάτη. Αλλιώς, όλα τα σημάδια θα είναι παραπλανητικά. Τ' αρνί στη σούβλα είναι πανάρχαιο έδεσμα. Στ' αρχαία, η σούβλα λέγεται οβελός (από το βέλος) εξ ου και οβελίας το πασχαλινό σας γεύμα.

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, το κλέφτικο τ' αρνί το τύλιγαν με την προβιά του και το έβαζαν να ψηθεί μέσα σ' ένα λάκκο με κάρβουνο. Στις μέρες μας, την υπόθεση ψήσιμο αναλαμβάνει η αυτόματη σούβλα κι οι παρέες είτε «γυρνούν» καθένας από λίγο τη σούβλα για γούστο είτε περιορίζονται να δοκιμάζουν κοψίδια. Σ' άλλες εποχές, ο παπάς περνούσε από αυλή σε αυλή κι ευλογούσε τ' αρνί, εισπράττοντας κάτι για τον κόπο του. Κι όπου αυλή για σούβλα δεν υπήρχε, το αρνάκι ή το κασίκι ψηνόταν (και ψήνεται) στον φούρνο, γεμιστό με ρύζι, κουκουνάρια και σταφίδες.

Ουσιαστικά, οι γιορτές του Πάσχα ξεκινούν από το Σάββατο του Λαζάρου, του συμπαθέστατου Φτωχολάzarου των λαϊκών δοξασιών. Μια κούκλα κατάλληλα φασκιωμένη ή κι ένα κλαρί ή κι ένας κόπανος τυλιγμένος με χρωματιστά υφάσματα αρκούσε για να στηθεί ένας «Λάζαρος». Κορίτσια 10 με 12 χρόνων ή και μεγαλύτερα, οι Λαζαρίνες ή Λαζαρίτσες, περιφέρονταν από σπίτι σε σπίτι και τραγουδούσαν τον Λάζαρο, όπως γίνεται με τα κάλαντα. Οι νοικοκυρές ζυμώνανε κουλούρια σε σχήμα ανθρώπου τυλιγμένου με σάβανο, τα λαζαρέλλια ή λαζαράκια, σωστές λιχουδιές για τα παιδιά.

Η ανάσταση του Λαζάρου ή «πρώτη ανάσταση» για πολλούς, στην ελληνική λαϊκή παράδοση έχει ζυμωθεί με την άνοιξη και την ανάσταση της φύσης και απηχεί αρχαία λατρευτικά στοιχεία που ανάγονται στις γιορτές για τον Άδωνη. Ήταν τα Αδώνια, διήμερη αποκλειστικά γυναικεία γιορτή στην αρχή της άνοιξης: Την πρώτη μέρα γινόταν η κηδεία του όμορφου νεαρού, με τις γυναίκες να κάνουν σπονδές σε πρόχειρο ομοίωμά του, όπως ο κατοπινός «Λάζαρος», και να τον περιφέρουν σαν τον σύγχρονο επιτάφιο. Τη δεύτερη μέρα, γιόρταζαν την ανάστασή του με γλέντι και περιφέρονταν από σπίτι σε σπίτι ψάλλοντας και τραγουδώντας.

Στη Βόρεια Ήπειρο άλλωστε, το έθιμο του Λάζαρου συνδυάζεται με άγριες μεταμφιέσεις των παιδιών που κουβαλούν χαντζάρια και κουδούνια, τριγυρνούν τραγουδώντας κι απειλούν όποιον βρουν μπροστά τους. Είναι οι «Λάζαροι», απόηχος των «ενόπλιων χορών» της αρχαιότητας, κοινών στους ινδοευρωπαϊκούς λαούς και πάντα με στόχο την προστασία της κοινότητας από το κακό. Από εκεί άλλωστε κατάγεται και ο πυρρίχιος χορός, που ήταν διαδεδομένος τόσο στους αρχαίους Έλληνες όσο και στους Ρωμαίους.

Με την αρχαιότητα έχουν να κάνουν και τα βάγια της ομώνυμης Κυριακής. Το έθιμο πρωτοεφάρμοσε η Εκκλησία τον 9ο αιώνα, σε ανάμνηση της εισόδου του Ιησού στα Ιεροσόλυμα. Το παρέλαβε όμως ο λαός και το ενστερνίστηκε, δίνοντας στα βάγια έννοια μαγική. Ολόκληρη σειρά από έθιμα συνδέονται με τα βάγια και τους νεόνυμφους, που ανταλλάσσουν μεταξύ τους «βαγιοχτυπήματα», ώστε ν' αποκτήσουν πολλά και γερά παιδιά. Είναι το αρχαίο έθιμο που έχει να κάνει με την «ειρεσιώνη»: Κλάδο ελιάς ή δάφνης,

στολισμένο με άσπρο ή κόκκινο μαλλί και διάφορους καρπούς. Συμβολίζει την ευφορία και την γονιμότητα και αφιερωνόταν συνήθως φθινόπωρο στην Αθηνά και στον Απόλλωνα.

Οι δυο πρώτες μέρες της Μεγάλης Εβδομάδας είναι αφιερωμένες στην προετοιμασία: Λύνεται ο αργαλειός, ώστε να μην μπορεί να δουλέψει, ασβεστώνονται το σπίτι και η μάντρα της αυλής και όλοι μπαίνουν σταδιακά στην ψυχολογία των ημερών. Τα κορίτσια δεν τρώνε τίποτα και δέχονται να πιουν μόνο λίγο νερό το βράδυ, καθώς «νηστικής καρδιάς, πιάνει η ευχή», οπότε ο νεαρός που καθένα έχει βάλει στο μάτι, θα ερωτοχτυπηθεί.

Τη Μεγάλη Τετάρτη, ωμά αβγά, αλεύρι κι αλάτι περιμένουν την επίσκεψη του ιερέα για την καθιερωμένη ευλογία. Στην Αθήνα, τον ιερέα συντρόφευε η εκκλησάρισσα που υπομονετικά ζύμωνε χωρίς προζύμι τ' αλεύρι σε κάθε σπίτι. Ο παπάς ακουμπούσε το ζυμάρι με τον σταυρό κι αυτό «ανέβαινε». Ήταν το προζύμι της χρονιάς. Ζύωμα κουλουριών και τσουρεκιών και βάψιμο αβγών εξακολουθούν να είναι οι δουλειές της Μεγάλης Πέμπτης. Από τα βυζαντινά ακόμα χρόνια, στις κουλούρες της Λαμπρής μπαίνει κι από ένα κόκκινο αβγό. Σε κάποια μέρη, αποθήκευαν μερικά μικρά κουλούρια, να τα έχουν πρόχειρα, αν τύχαινε και στην περιοχή εμφανιζόταν σκυλί λυσσασμένο. Του πετούσαν ένα κομμάτι κουλούρι και ο σκύλος ημέρευε. Και το βράδυ, στα Δώδεκα Ευαγγέλια, άναβαν ένα κεριά αλλά δεν το άφηναν στην εκκλησία. Το έπαιρναν σπίτι και το φύλαγαν: Το ξανάναβαν, κάθε που υπήρχε καταιγίδα, οπότε αστροπελέκι δεν έπεφτε στο σπίτι. Η Μεγάλη Παρασκευή ήταν και είναι αποκλειστικά αφιερωμένη στον επιτάφιο.

Και καθώς η Μεγάλη Εβδομάδα, με την Ανάσταση, έχει τελειώσει, η ώρα του γλεντιού και του πανηγυριού δεν μπορεί παρά να σφραγιστεί με επίσημες πράξεις αγάπης: Το φιλί της πρώτης Ανάστασης έρχεται από τα πρώτα χριστιανικά χρόνια, όταν οι κυνηγημένοι μετείχαν στα κοινόβια και τα κοινά γεύματα. Στη δεύτερη Ανάσταση, τα πράγματα γίνονται πιο σοβαρά. Είναι η στιγμή της αδελφοποίησης. Στην Αθήνα, όσοι ήθελαν να γίνουν αδερφοποιτοί, το κρατούσαν για την ώρα αυτή. Παρουσιάζονταν στον παπά συνοδεύοντας κι ένα κορίτσι, μάρτυρα. Ο ιερέας τους «διάβαζε», τους όρκιζε και τους έδενε μ' ένα μακρύ κόκκινο ζωνάρι, τραβώντας τους στο ιερό. Μετά, φιλιόντουσαν μεταξύ τους, φιλούσαν και τον παπά και η τελετή είχε τελειώσει: Ήταν πια «αδερφοποιτοί» και το κορίτσι «σταυραδερφή» τους κι αλίμονο σ' όποιον σκεφτόταν να το πειράξει. Θα είχε να κάνει μαζί τους.

(Έθνος της Κυριακής, 11.4.1999) (τελευταία επεξεργασία, 14.6.2009)